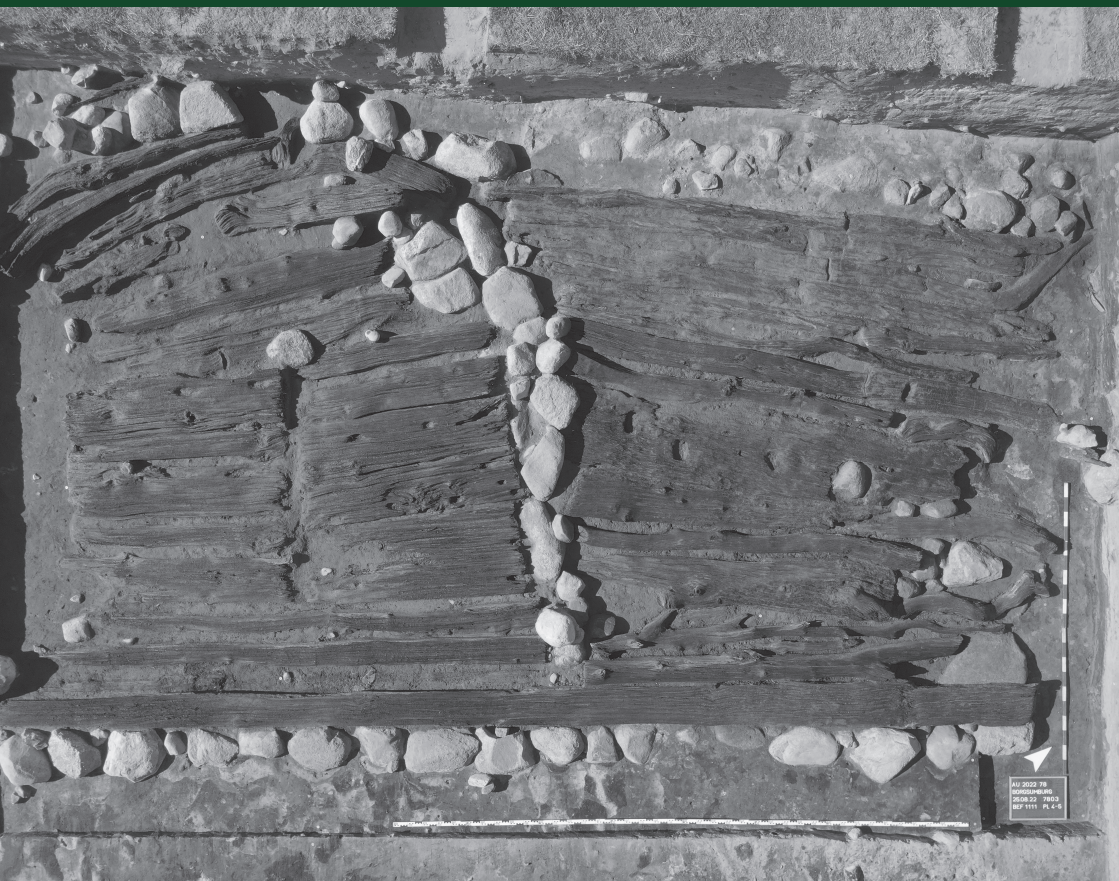

AIS

20 | 2024

Arkæologi i Slesvig | Archäologie in Schleswig

Arkæologi i Slesvig
Archäologie in Schleswig

20 · 2024

Symposium Jaruplund
2.-3.2.2024

Kolofon / Impressum

Arkæologi i Slesvig / Archäologie in Schleswig 20 · 2024

Redaktion og udgivelse / Redaktion und Herausgabe

Stefanie Kloß, Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein, stefanie.klooss@alsh.landsh.de

Pernille Kruse, Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev, pekr@msj.dk

Ingo Lütjens, Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein, ingo.luetjens@alsh.landsh.de

Bente Sven Majchczack, Christian-Albrechts-Universität Kiel, bmajchczack@roots.uni-kiel.de

Lilian Matthes, Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev, lima@msj.dk

Ralf Opitz, Christian-Albrechts-Universität Kiel, r.opitz@ufg.uni-kiel.de

Mette Sørensen, Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev, mesr@msj.dk

Trykt med støtte fra / Gedruckt mit Unterstützung von

Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev

Omslag, grafisk design og opsætning / Umschlag, Layout und grafische Gestaltung

Ralf Opitz, Christian-Albrechts-Universität Kiel

Foto: Pière Leon Frederiks, Niedersächsisches Institut für historische Küstenforschung

Tryk / Druck

UAB BALTO print

ISSN 0909-0533 | ISBN 978-87-87584-00-5

Alle Beiträge in der AiS unterliegen einem Peer-Review-Verfahren durch auswärtige Gutachter:innen.

Copyright

Ophavsretten til artikler (inklusive ophavsretten til indsendte og accepterede manuskripter), der er publiceret i AIS før d. 1. januar 2023 er ejet af de respektive forfattere. Disse artikler er ikke licenseret med Creative Commons. Artiklerne må downloades, og der må linkes til dem, men de må ikke deles og redistribueres uden tilladelse af forfatterne.

Ophavsretten til artikler publiceret efter den 1. januar 2023 er ejet af de respektive forfattere. Artiklerne er licenseret med Creative-Commons-licensen CC-BY-NC-SA, der giver ret til at kopiere og videredistribuere artiklerne i ethvert medie eller format, samt bruge artiklerne til kommercielle formål, forudsat at brugerne krediterer forfatterne.

Das Urheberrecht für Artikel (einschließlich des Urheberrechts für eingereichte und angenommene Manuskripte), die vor dem 1. Januar 2023 in AIS veröffentlicht wurden, liegt bei den jeweiligen Autoren. Diese Artikel sind nicht unter Creative Commons lizenziert. Die Artikel dürfen heruntergeladen und verlinkt- aber ohne Genehmigung der Autoren nicht geteilt oder weiterverbreitet werden.

Das Urheberrecht für Artikel, die nach dem 1. Januar 2023 veröffentlicht sind, liegt bei den jeweiligen Autoren. Die Artikel sind unter der Creative-Commons-Lizenz CC-BY-NC-SA lizenziert, die das Recht einräumt, die Artikel in jedem Medium oder Format zu kopieren und weiterzuverbreiten sowie die Artikel für kommerzielle Zwecke zu verwenden, sofern die Nutzer die Autoren benennen und zitieren.

Indhold/Inhalt

Ulf Ickerodt

100 år med arkæologiske undersøgelser i Slesvig-Holsten – et kig tilbage 11

Per Ethelberg

En analyse af de sønderjyske middelalderkirkers placering i forhold til
den samtidige landbebyggelse.. 21

*Rainer Atzbach, Philip Højen Wørss Brønnum Hansen,
Christine Lundgård Kisum Nielsen und Victoria Lyder Tissot*

Burg Brink: Bischofshof des 13. Jahrhunderts und spätmittelalterliche Burg. 45

Kirsten Hüser und Martin Segschneider

Grüße von Harald Blauzahn? – Neue Forschungen in der Borgsumburg
auf der nordfriesischen Insel Föhr 63

Jule Kurz

Eine angelsächsische Riemenzunge aus Rieseby an der Schlei. 73

Anders Hartvig og Kirstine Pommergaard

Guldringen fra Emmerlev og dens ophav 83

Alexander Maaß

Leben am Ochsenweg – die völkerwanderungszeitliche Siedlung von Kropp 123

Ringo Kloof

Die völkerwanderungszeitliche Siedlung Taarstedt LA 167,
Kreis Schleswig-Flensburg. 141

Rolf Schulze

Brebel LA 49: En bosættelse under overgangen fra ældre til
yngre romersk jernalder i nærheden af Thorsberg Mose. 153

Lorenz Harten

Eine ländliche Siedlung der römischen Kaiserzeit mit Eisenverhüttung auf der
Schleswiger Geest. Der Fundplatz Bollingstedt LA 41 165

Jette Maria Nørgaard Madsen

Padholm – en større udgravning syd for Kolding,
med et interessant pollenmateriale 177

Lars Grundvad og Martin Egelund Poulsen

Stavsager Høj ved Fæsted – de bronzealderlige aktivitetsspor
og deres atypiske karakter 197

Ilian Finkeldey

Röntgenfluoreszenzgestützte Analyse der zwei bronzezeitlichen Hortinventare
von Schellhorn und Fahrdorf (Schleswig-Holstein). 213

Simone Bøgh Jensen

Bronzens usynlige farver 241

Brebel LA 49: En bosættelse under overgangen fra ældre til yngre romersk jernalder i nærheden af Thorsberg Mose

Rolf Schulze

Abstract

The excavation of the site Brebel LA 49 near the well-known Thorsberg bog deposit allows the closing of a research gap. Until recently, we only knew where the Angles in the Roman Iron Age buried their dead and where they sacrificed to their gods, but we did not know where they lived. The excavation carried out between 2021 and 2024 yielded a settlement with at least fifteen longhouses and secondary structures like fences, roofed fences and storehouses, alongside some Bronze Age pits and, notably, an inhumation grave from the early stages of the Funnel Beaker Culture. Several well-preserved houses, one of which had remains from a burned and collapsed timber wall still *in situ*, give a detailed account of Early to Late Roman Iron Age construction work and everyday life. Although only one of the farmsteads was preserved with all its fences and secondary buildings, it is highly probable that also the other longhouses were parts of larger farmsteads, as indicated by the presence of numerous structures in their surroundings. One hall-house found in the very centre of the settlement probably had a special, centralized function, thus giving a hint that the settlement was more than a mere

Fig. 1. Brebels beliggenhed i Sydslesvig (grafik: R. Opitz, CAU Kiel).

Fig. 1. Geographic location of Brebel (graphics: R. Opitz, CAU Kiel).

accumulation of farmsteads: It was a village. It is highly probable that the villagers were aware of the depositions at Thorsberg or even participated in the offerings there. The abandonment of the settlement at the end of the Roman Iron Age agrees well with the historical reports about the large-scale migration of Angles to Britain.

Landskabet Angels centrale del var med høj sandsynlighed forholdsvis tæt befolket i den romersk jernalder. Anglerne har ikke efterladt sig skriftlige kilder, men mange arkæologiske fund tyder på en talstærk og krigerisk befolkning. Mest kendt er nok offerpladsen Thorsberg Mose i udkanten af byen Süderbrarup, hvor de besejrede fjenders våben blev ofret til guderne. Kun få hundrede meter derfra ligger der et stort urnegravfelt (BANTEL-MANN 1988, 1–174), hvor de døde blev begravet i mange generationer. Men indtil for nyligt

vidste vi slet ikke, hvor selve menneskene, som ofrede i Thorsberg Mose og sørgede for deres døde på Süderbrarup-gravfeltet, havde levet deres liv! Udgravningen af fundpladsen Brebel LA 49, som omhandles i denne artikel, har nu endelig ændret på det – mere end 160 år efter at de første våben dukkede op fra Torsberg mose og mere end 100 år efter at man undersøgte urnegravfeltet. Det er den første større bosættelse i Süderbrarups gamle amt som kan dateres i den samme fase som offerpladsen og gravfeltet.

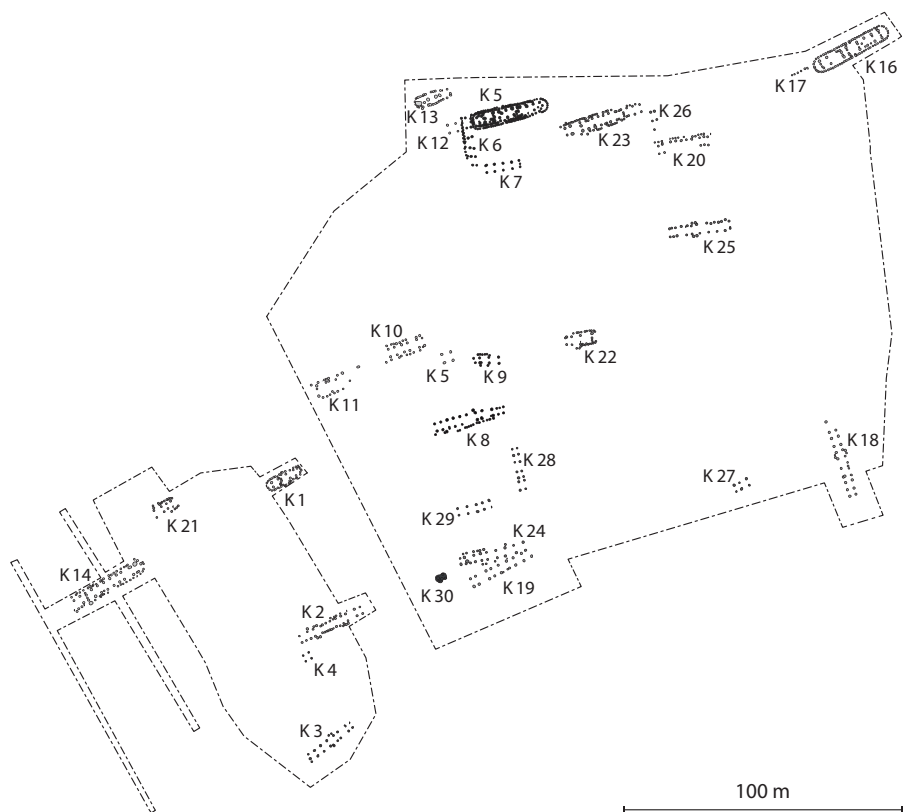

Fig. 2. Udgravningsplan af lokaliteten Brebel LA 49 (grafik: R. Schulze, ALSH).
Fig. 2. Excavation map of the site Brebel LA 49 (graphics: R. Schulze, ALSH).

Fundpladsen Brebel LA 49 (fig. 1) ligger på en markant bakke i midten af landskabet Angel mellem landsbyerne Brebel i vest og Süderbrarup i øst. Den ligger kun 1,3 km fra den kendte jernalderofferplads Thorsberg Mose (Süderbrarup LA 53) og i nærheden af det store urnegravfelt Süderbrarup LA 15. Fundpladsen blev opdaget i 2018 i forbindelse med anlæggelsen af et elledningstracé, hvor der blev fundet gruber fra bronzealderen. I 2021 skulle området udstykkes til erhvervsområde, og derfor blev der foretaget en prøvegravning forud for anlægsarbejdet. Overraskende blev der ikke kun fundet yderligere bronzealdergruber, men også talrige anlæg fra den romerske jernalder. Efter prøvegravningens afslutning blev en egentlig udgravning af 4,2 hektar gennemført fra april 2022 til februar 2024 (fig. 2). I alt registreredes 3158 anlæg i den lette senglaciale sandjord, hvoraf den største del var stolpehuller og gruber tilhørende en bosættelse fra den romerske jernalder. Derudover blev yderligere gruber fra bronzealderen, tre brandgrave og en jordfæstegrav udgravet. Gravene ligger langt fra hinanden og stammer også fra vidt forskellige perioder: Jordfæstegraven dateres til den tidlige tragtbægerkultur, mens brandgravene stammer fra henholdsvis tidlig førromersk jernalder og yngre romersk jernalder. Denne artikel omhandler udelukkende bebyggelsen og andre fund fra romersk jernalder.

Den fase, hvor langt de fleste anlæg hører til, dateres på baggrund af keramikfund, men især Ethelbergs banebrydende hustypologi (ETHELBERG 2003, 222–272) til 3. årh. e.Kr., dvs. overgangen fra ældre til yngre romerske jernalder. Talrige stolpehulskonstruktioner, heriblandt langhuse, hegn, hegnsparellele anlæg og firestolpeanlæg dateres til denne periode. Derudover kan flere gruber med keramik, et enkelt grubehus og en urnegrav ligeledes dateres til samme

periode. Anlæggene i den centrale del af området ligger meget tæt ved hinanden, dog uden mange overlapninger. Tætheden aftager mod alle verdenshjørner hurtigt ved bakkens kant, og derfor antager vi at bosættelsen er nogenlunde fuldstændigt udgravet.

I alt kan 13 konstruktioner med sikkerhed betragtes som langhuse. Yderligere to dårligt bevarede hustomter kan med en vis sandsynlighed også anses som langhuse. Længderne ligger mellem 19 m og 30 m og bredderne mellem 4,3 m og 6 m. De to mest velbevarede og største huse ligger interessant nok ved bopladsens yderkanter. Det drejer sig om K 16 (fig. 3) i østnordøst og K 14 i vestsydvest, 360 m fra K 16. Især K 16 med sine dybe, velbevarede tagbærende stolper, vægstolper og skillevægstolper giver os et godt indtryk af, hvordan et stort langhus af denne type med stolpevægkonstruktion kan have set ud. Det måler 29,5 × 6 m, har afrundet gavle i begge ender og var indrettet med beboelsesdel mod vest og stald/ladedel mod øst. Mellem stalden og beboelsesdelen fandtes to modstillede indgange. I stald delen stod de tagbærende stolper med en jævn afstand på 2,9 m, i beboelsesdelen stod de derimod i to moduler med fire stolper i

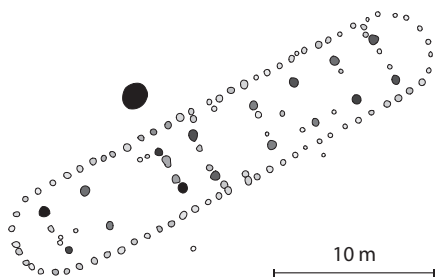

Fig. 3. Plan over hus K 16 (grafik: R. Schulze, ALSH).

Fig. 3. Plan of house K 16 (graphics: R. Schulze, ALSH).

hver. Det vestlige modul er kvadratisk og har en indbyrdes stolpeafstand på 2,9 m, mens afstanden til det næste modul udgør 5,3 m. Modulet tættest ved indgangen er derimod rektangulært med en afstand af 2,3 m mellem stolpeparrene. I dette modul var der yderligere fire anlæg mellem de tagbærende stolper, der kan tolkes som resterne af en korridorlignende skillevægskonstruktion. Denne konstruktionstype er især typisk i Holsten, hvor den kendes bl.a. fra Flintbek (MÜLLER 2022, 255–271). I efteråret 2021 blev et lignende hus imidlertid udgravet i Taarstedt (KLOOSS 2022, 72–77), kun få kilometer fra Brebel. Sandsynligvis var »korridorhuset« også i Sydslesvig mere udbredt end hidtil antaget. ¹⁴C-prøven fra et tagbærende stolpehul daterer huset til 3. årh e. Kr.

Langhuset K 14 (fig. 4) måler 31 × 5,4 m og ligger ved bosættelsens vestsydvestlige ende. Det er længere end K 16 og næsten lige så velbevaret, men den sydvestlige gavl er desværre borteroderet på grund af dens beliggenhed tæt ved skrænten. Derfor kan vi kun konstatere, at der fandtes en afrundet gavl i den nordøstlige ende. Husets beboelsesdel ligger mod nordøst og omfatter to rektangulære moduler med en indbyrdes afstand på 3,7 m. Stolpehullet længst mod nordøst blev desværre forstyrret af en senere grube, men de resterende tagstolpehuller er velbevarede med dybder på mellem 13 cm og 53 cm. Mellem disse to moduler og den formodede indgang findes yderligere et sæt tagbærende stolper. Det virker ved første øjekast lidt usædvanligt, men stolpesætningerne i Sydslesvig kan være ret uensartede (ETHELBERG 2003, 256–257). Huset er det største som udgraves i Brebel, og de dybt nedgravede tagstolper tyder på et monumentalt udseende. Derfor kan det sagtens betragtes som en slags stormandsgård. ¹⁴C-prøverne fra to tagbærende stolpehuller daterer K 14 til

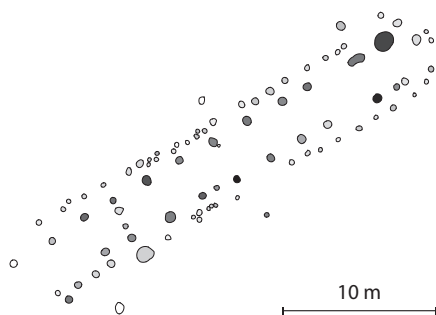

Fig. 4. Plan over hus K 14 (grafik: R. Schulze, ALSH).

Fig. 4. Plan of house K 14 (graphics: R. Schulze, ALSH).

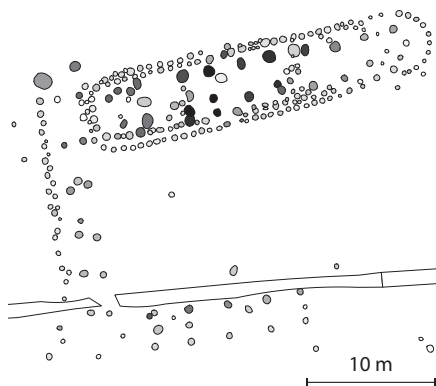

Fig. 5. Plan over gårdsanlægget K 5–7 (grafik: R. Schulze, ALSH).

Fig. 5. Plan of farmstead K 5–7 (graphics: R. Schulze, ALSH).

2. årh. e. Kr. Huset er altså flere generationer ældre end K 16 ved bosættelsens modsatte ende.

Langhuse fra romerske jernalder er typisk del af større indhegnede gårdsanlæg. Lignende eksempler fra Sydslesvig kender vi bl.a. fra Kosel West (MEIER 1986, 429–444), kun få kilometer fra Brebel,

eller fra Joldelund (Jöns 1997, 168–174) mellem Husum og Tønder. I Brebel blev der til gengæld kun registreret få spor efter hegn, men det kan skyldes pløjningen og erosionen, som jo også har ødelagt en stor del af husenes vægstolper. En markant undtagelse er gårdsanlægget K 5–7 (fig. 5). Hovedhuset udgør gårdens nordlige afgrænsning. Det er med 27,8 × 5,6 m temmelig stort, men mindre end både K 14 og K 16. Der findes to parallelle rækker af velbevarede vægstolper, og derfor er huset sikkert tofaset. Især i husets vestlige, modulopdelte beboelsesdel kan man også skelne mellem to faser af tagbærende stolper. Den af de to sydlige stolpehulsrækker, der ligger længst mod nord, er stærkt forkullet. Det tyder på at huset er brændt ned og derefter blevet genopbygget. I husets østlige stald del kan man næppe skelne mellem to faser, og her er stolpehullerne heller ikke forkullede. Muligvis brændte kun den vestlige del af det første hus, og stald delen mod øst kunne reddes og genbruges. Ved husets vestlige ende tilslutter der sig et sadeltagshegn (K 6) der afgrænser gården mod vest. Selve hegnet består af to parallelle stolperækker, men det drejer sig ikke om et faskinehegn, da stolperne ikke står parvise (ETHELBERG 2003, 230–232). Snarere er det et fletværkshegn, der også er tofaset. Muligvis blev hegnets første fase ødelagt i forbindelse med branden i det næsten umiddelbart tilstødende hus. En lidt usædvanlig bygning med fem sæt tagbærende stolper begrænser gårdsanlægget mod syd. Ved første øjekast ligner det en af de typiske enskibede lader, som kendes fra mange fundpladser i Slesvig. Det viste sig dog, at stolperne i den sydlige stolperække var meget mindre og svagere end deres modstykker i den nordlige række. Længden på de tagbærende stolper har nok været forskellig, og derfor

drejer det sig ikke om en af de typiske hegnslader, som plejer at have nogenlunde lige dimensionerede stolpehuller. I stedet antages det at have været en slags lade eller økonomibygning med pulntag, hvis åbning pegede mod nord, hvilket vil sige mod gårdspladsen. Mod sydøst opdagedes der ingen begrænsning. Enten lå indkørslen her, eller der fandtes yderligere hegn, hvis stolpehuller ikke er bevaret. Et andet langhus (K 23) med identisk orientering og ligeledes rester af gårdsindhegning støder få meter mod øst op til gårdsanlægget. Den lignende orientering og manglende overlapning gør det sandsynligt, at begge gårdsanlæg er samtidige. Gården K 5–K 7 dateres med hjælp af flere ¹⁴C-prøver til årene mellem 200 og 350 e. Kr.

Der fandtes i alt mindst 13 langhuse fra romersk jernalder på arealet, men i de fleste tilfælde var der kun de sidste rester af de tagbærende stolper og indgangsstolper bevarede. Langhuset K 3 længst mod syd og tæt ved bakkens sydskrænt er velegnet til at illustrere de somme tider dårlige bevaringsforhold (se fig. 2). Konstruktionen var så medtaget af erosion, at der kun var 11–15 cm dybde tilbage af de engang så kraftige tagbærende stolper, mens vægførløbet kun blev røbet af indgangsstolpernes position. Huset er bosættelsens ældste og ¹⁴C-dateres til tiden inden 100 e. Kr., dvs. til ældre romersk jernalder. Kun få huse havde dybe og velbevarede tagbærende stolper, og her fandtes i de fleste tilfælde også bevarede vægstolper. Når vægstolperne ikke fandtes selvom de tagbærende stolper var velbevarede, indikerer det, at der fandtes en anden vægkonstruktion, og væggene har været rejst på fodrem.

I alt fandtes der kun meget få eksempler på direkte stratigrafi mellem konstruktionerne, og langhusene er alle af nogenlunde samme, modulopbyggede type. Bortset fra

Fig. 6. K 8: Forkullede rester af vægkonstruktion (dronefoto: O. Christiansen, ALSH).

Fig. 6. K 8: Charred wall remains (drone photo: O. Christiansen, ALSH).

hovedhuset K 5, der – som tidligere beskrevet – blev genopbygget efter en brand, findes kun et yderligere eksempel på overlappende langhuse. Det drejer sig om husene K 19 og K 24 i bosættelsens centrale sydlige område (se fig. 2). Her blev et hus erstattet af et andet med en lidt afvigende orientering, men tydeligvis på samme grundstykke. Det nordligere hus K 24 er lidt bedre bevaret, idet der fandtes en del tilhørende vægstolper. Der fandtes dog ingen direkte stratigrafi af stolpehullerne, og derfor er det umuligt at sige, hvilket hus, der udgør den ældre fase og hvilket den yngre. Generelt viser ^{14}C -prøverne dog at de ældste huse fra 1.–2. årh. e.Kr. ligger længst mod syd og sydvest og de yngste – fra 3.–4. årh. e.Kr. – længst mod nordøst.

De allerfleste huse var orienteret øst-vest, hvilket er meget typisk for jernalderbebyggelse. Der fandtes dog en markant undtagelse. Huset K 18 ved bebyggelsens sydøstlige kant er nordnordvest-sydsydøst-orienteret (se fig. 2). Det drejer sig ikke om et hegnshus eller en lade, men om et rigtigt langhus med bevarede indgangsstolper. Huset måler $24,6 \times 4,6$ m og er modulopbygget med beboelsesdelen i nordenden og stald delen i sydenden. Hvorfor man valgte at bygge huset med denne afvigende orientering, kan der kun gættes på. Det var nok ikke mangel af plads, for der var ingen spor af andre bygninger i nærheden.

Huset K 8 er også meget specielt, men af en helt anden grund: de usædvanligt gode bevaringsforhold. K 8 er et ganske almindeligt langhus med stald del mod vest og

beboelsesdel med lidt uregelmæssige tagbærende stolper mod øst. Men ved siden af husets sydlige tagstolperække fandtes der en plamage på 11 m × 3,5 m med trækulskoncentration. Den viste sig at være resten af husets sydvæg, som var væltet og forkullet ved en brand (fig. 6). Sandsynligvis havnede stråtaget ovenpå væggen, da huset styrtede sammen, og på grund af den resulterende iltmangel forkullede træet i væggen i stedet for at brænde fuldstændig væk. Væggen bestod af kløvede planker, der var sat tæt indtil hinanden i en slags stavkonstruktion. I 1,2 m's højde var væggen stabiliseret ved hjælp af et vandret rundtømmer, som forbandt plankerne på væggens inderside. Fundet af den forkullede væg var ganske overraskende, da vi på grund af vægstolpehullerne, som vi fandt ved de bedst bevarede huse, forventede vægge af fletværkskonstruktioner. Ved vægge bygget med stavkonstruktion ville man ellers have forventet væggrøfter. Men muligvis skyldes manglen på spor efter vægkonstruktionerne ved de fleste huse slet ikke dårlige bevaringsforhold. Det kan lige så godt være, at væggene har haft andre underkonstruktioner såsom fodremme, som enten kun var let – eller slet ikke – nedgravede. Huset kan dateres med hjælp af ¹⁴C-prøver til 3. årh. e. Kr.

Bygningen K 13 i bosættelsens nordvestlige hjørne var lidt af en gåde. Som alle andre hovedhuse – bortset fra K 18 – var det orienteret vestsydvest/østnordøst, men det var kun toskibet og derudover med kun 13 m længde meget mindre end de øvrige (se fig. 2). Husets grundplan og dets beskedne størrelse peger derfor på en helt anden datering, nemlig tragtbægerkulturens tidligste faser. Især i Danmark findes der en hel del eksempler på lignende huse (NIELSEN 1997, 9–30). Som allerede nævnt blev der fundet en grav fra tidlig

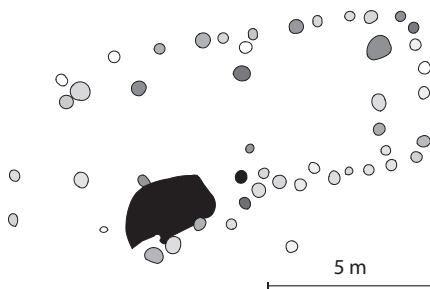

Fig. 7. Plan over halhus K 22 (grafik: R. Schulze, ALSH).

Fig. 7. Plan of hall-house K 22 (graphics: R. Schulze, ALSH).

tragtbægerkultur på udgravningsfeltet i Brebel, og den ligger kun 100 m fra hustomten mod sydøst. Derfor var det fristende at knytte huset og graven sammen. ¹⁴C-resultaterne fra husets dybe tagbærende stolper viste sig imidlertid at stemme godt overens med jernalderbopladsens formodede datering: De ligger omkring 300 e. Kr. Hvis det drejer sig ikke om forurening eller forveksling, skal bygningen K 13 nok dateres til yngre romersk jernalder, ligesom de mange andre hustomter på fundpladsen. En lignende bygning findes derudover i Kosel West, kun 15 km i fugleflugtslinje fra Brebel (DÖRFLER et al. 1992, 125). Den ligger ligeledes i umiddelbart naboskab af et gårdsanlægs hovedhus, dog uden at være omfattet af gårdshegnet.

I midten af bopladsen og på dens højeste punkt lå et kortere, men også treskibet hus (K 22; fig. 7). Det er øst/vest-orienteret og måler 11,2 × 4,8 m. Husets tagbærende stolper er forskudt næsten til væggene og danner et stort, hal-lignende rum, derfor betegnes det her som halhus i overensstemmelse med lignende huse fra Nordslesvig (ETHELBERG 2003, 229–230). Måske

kan der være tale om en økonomibygning, men halhusets specielle konstruktion og især dets beliggenhed præcis i midten af bopladsen peger nok på en særlig funktion. Det kan dreje sig om religiøse og/eller sociale sammenkomster i forbindelse med livets store begivenheder, om udøvelse af herskabelige ritualer eller om handel – Et af de få metalfund fra Brebel, en bronzenål, kommer netop fra en grube ved husets indgang og understreger at husets brugere havde adgang til særlige ressourcer, såsom metal. Et ganske lignende halhus, hvor der også antages centralfunktion, blev for nyligt udgravet i Tønder-Rosinfelt, men her ligger det i nærheden af hovedhuset og de øvrige sekundære bebyggelser på en gård (HEIDEMANN LUTZ 2024). Til gengæld havde halhuset i Brebel måske en slags centralfunktion som ikke fandtes på enhver gård, men kun i bosættelsens midtpunkt. Selve placeringen af halhuset viser, at bopladsen i Brebel ikke var en mere eller mindre tilfældig koncentration af enkeltgårde, men en decideret landsby med centraliserede funktioner. ¹⁴C-prøverne daterer halhuset i 2. årh. e. Kr., det er altså en del ældre end eksemplet fra Tønder-Rosinfelt.

Udover halhuset, langhuse, forskellige hegnskonstruktioner og lader fandtes der selvfølgelig også andre strukturer, såsom staklader med fire stolper, små lader med seks stolper, et enkelt grubehus og en brønd. Sidstnævnte lå meget centralt i nærheden af halhuset. Der fandtes kun én brønd i den langstrakte landsbybebyggelse, men brønde i forbindelse med bebyggelser fra yngre romersk jernalder finder man som bekendt sjældent. Muligvis var der vand nok til dyrene, tøjvask og håndværk i åen, der stadig strømmer forbi umiddelbart øst for bopladsen, så landsbyens menneskelige beboere kunne nøjes med én, omend centralt beliggende brønd?

Af grubehuse er der også kun fundet et, men det er ikke usædvanligt, hvis man betragter bopladsens tidsperiode. Grubehuset er lige begyndt at gøre sit indtog på gårdene i Sydslesvig i yngre romertid, og først i den efterfølgende germanske jernalder bliver det mere og mere almindeligt. Eksemplet fra Brebel måler 3,9 × 2,7 m og havde en tagbærende stolpe i hver ende af husgruben. Grubehuse knyttes typisk sammen med tekstilproduktion. Selvom der er gjort fund som tenvægte eller vævævægte, der indikerer tekstilproduktion, kommer de ikke fra grubehuset. Enten tjente det et andet formål, eller også blev det ryddet meget grundigt, inden husgruben blev fyldt med jord.

Ved siden af de levendes huse blev der også fundet en grav. Det drejer sig om en urnegrav, hvor kun urnens nederste del havde undgået pløjningen og derfor var bevaret. I graven fandtes der brændte ben fra en voksen person, en stadig uidentificeret jerngenstand og en fibel af typen Almgren V, serie 9 (fig. 8). Den kan dateres til overgangen fra ældre til yngre romersk jernalder, det vil sige samtidig med bosættelsen. Lignende fibler kendes fra flere samtidige fundpladser i området (ALMGREN 1897, 178–179). Det interessante er, at graven ligger midt imellem to langhuse, der er nogenlunde samtidige. Sædvanligvis blev egnens døde i jernalderen begravet på to store gravfelter i midten af Süderbrarup og i nærheden af Thorsberg Mose. Hvorfor blev præcis denne person udvalgt til at blive begravet i landsbyen, midt imellem de levende? Måske drejede det sig om en person, der blev særligt højtattet, såsom bopladsens grundlægger? Selvom gravgaverne udskiller sig ikke fra dem som fandtes i gravene på det »almindelige« gravfelt, gør placeringen graven til noget

specielt. Lignende skikke kendes bl. a. fra middelhavsområdets jernalderkulturer, hvor f.eks. Roms mytiske grundlægger Romulus efter sigende blev gravlagt midt i byen.

Ved overgangen fra romersk til germansk jernalder blev bopladsen planmæssigt forladt, det skete midt i en tid, hvor hele Sydslesvigs befolkningsstruktur ændrede sig. Det skete sandsynligvis i forbindelse med udvandringen fra Angeln til Britannien. På trods af at udgravningsfeltet blev systematisk afsøgt med metaldektorer, blev der kun fundet få værdifulde metalgenstande og kun én romersk mønt, hvilket anses som typisk for perioden. Med undtagelse af de to eksempler K 5 og K 8, hvor det drejer sig om meget lokale hændelser, er husene heller ikke brændt. Derfor må man konkludere, at man forlod bopladsen ganske planlagt, og ikke i forbindelse med et fjendtligt angreb. Bosættelsens fundmateriale består hovedsageligt af skår fra meget fragmenterede lerkar, der ikke var af nogen værdi for beboerne. Der fandtes kun få større fragmenter, som til gengæld har smukke ornamenter (fig. 9) og som nemt kan dateres til tiden omkring 300 e.Kr. Den ovennævnte mønt, der blev

Fig. 8. Fibel Almgren V, serie 9 (foto: L. Hermannsen, ALSH).

Fig. 8. Fibula Almgren V, series 9 (photo: L. Hermannsen, ALSH).

fundet i et udsmidt slag nord for bebyggelsen, er mere end et århundrede ældre, idet det drejer sig om en sølvdenar af enten Faustina den Yngre (reg. 145–176) eller Annia Aurelia Galeria Lucilla (reg. 164–180). I hvert fald dateres mønten til anden halvdel af 2. årh. e.Kr. Til gengæld er den meget slidt og kan derfor sagtens have været i omløb i det frie Germanien gennem flere generationer, inden den havnede – sikkert utilsigtet – i udsmidt slaget.

Fig. 9. Ornamenteret keramik fra bopladsen (foto: L. Hermannsen, ALSH).

Fig. 9. Ornamented pottery from the settlement (photo: L. Hermannsen, ALSH).

Undersøgelsen i Brebel LA 49 er den hidtil største udgravning af en bebyggelse fra romersk jernalder i Midtangeln, og den lukker et stort hul i forskningen. I forvejen vidste man, hvor folk fra området ofrede til deres guder og hvor de begravede deres døde, men ikke hvor de boede. Brebel-bebyggelsens tidsperiode er derudover af særlig interesse, fordi den eksisterede samtidigt med, at der ofredes store mængder

af våben og andet hærudstyr i den nærliggende Thorsberg mose. Menneskerne, der levede i landsbyen, kendte givetvis offerpladsen og var måske til og med deltagere i offerhandlingerne. Måske var den store, velorganiserede, men ubefæstede landsby endda et af målene for krigstogtet, der blev standset af lokale krigere, hvis bytte derefter viedes til guderne og blev smidt i vandet.

Tab. 1. ¹⁴C-dateringer for fundstedet Brebel 49. Kilde: CAU Kiel, Leibniz-laboratoriet for aldersbestemmelse og isotopundersøgelser, analyserapport KIA 58765–KIA 58696.

Table 1. ¹⁴C-data for the Brebel 49 site. Source: CAU Kiel, Leibniz Laboratory for Age Determination and Isotope Research, Analysis report KIA 58765–KIA 58696.

Sample ID	Anlægsnummer	Anlægstype	Konstruktionshed	Konstruktionstype	Age BP	Age Error
58676	Brebel, A 243	Stolpehul	K 3	Langhus	1970	± 30
58676	Brebel, A 243	Stolpehul	K 3	Langhus	1980	± 40
58677	Brebel, A 250	Stolpehul	K 1	Langhus	1850	± 29
58678	Brebel, A 530	Stolpehul	K 5	Langhus	1775	± 35
58679	Brebel, A 566	Stolpehul	K 8	Langhus	1760	± 30
58680	Brebel, A 780	Stolpehul	K 6	Sadeltagshegn	1800	± 35
58681	Brebel, A 886	Stolpehul	K 5	Langhus	1822	± 29
58683	Brebel, A 1257	Stolpehul	K 14	Langhus	1860	± 29
58684	Brebel, A 1299	Stolpehul	K 14	Langhus	1865	± 35
58685	Brebel, A 1351	Stolpehul	K 16	Langhus	1741	± 29
58689	Brebel, A 1945	Stolpehul	K 24	Langhus	1895	± 35
58690	Brebel, A 2101	Stolpehul	K 5	Langhus	1790	± 35
58691	Brebel, A 2334	Stolpehul	K 5	Langhus	1806	± 28
58692	Brebel, A 2427	Stolpehul	K 20	Langhus	1810	± 35
58693	Brebel, A 2561	Stolpehul	K 22	Halhus	1859	± 28

Litteratur

- Almgren 1897: O. Almgren, Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provincialrömischen und südrussischen Formen (Stockholm 1897) 178–179.
- Bantelmann 1988: N. Bantelmann, Süderbrarup. Ein Gräberfeld der römischen Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit in Angeln. I. Archäologische Untersuchungen. Offa-Bücher 63 (Neumünster 1988) 1–174.
- Dörfler *et al.* 1992: W. Dörfler/H. Kroll/D. Meier/K.-H. Willroth, Von der Eisenzeit zum Mittelalter. Siedlungsforschung in Angeln und Schwansen. I: Der Vergangenheit auf der Spur. M. Müller-Wille/D. Hoffmann (red.), Archäologische Siedlungsforschung in Schleswig-Holstein (Neumünster 1992) 111–140.
- Ethelberg 2003: P. Ethelberg, Gården og landsbyen i jernalder og vikingetid (500 f. Kr. – 1000 e. Kr.). I: P. Ethelberg/N. Hardt/B. Poulsen/A.B. Sørensen (red.), Det Sønderjyske Landbrugs Historie: Jernalder, vikingetid og middelalder (Haderslev 2003) 123–373.
- Jöns 1997: H. Jöns, Frühe Eisengewinnung in Joldelund, Kr. Nordfriesland. Ein Beitrag zur Siedlungs- und Technikgeschichte Schleswig-Holsteins. Teil 1. Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie 40 (Bonn 1997) 168–174.
- Klooß 2022: R. Klooß, Die völkerwanderungszeitliche Siedlung Taarstedt. Archäologische Nachrichten 28, 2022, 72–77.
- Meier 1986: D. Meier, Ausgrabungen eisenzeitlicher und frühmittelalterlicher Siedlungen in Kosel, Schwansen (Kr. Rendsburg-Eckernförde). I: Von Eisenzeit zum Mittelalter. Siedlungsforschung auf Sylt, in Angeln, Schwansen, Ostholstein und Mitteljütland. Berichte der Römisch-Germanischen Kommission 67, 1986, 429–444.
- Müller 2022: E. Müller, Eine Siedlungskammer der späten Römischen Kaiser- und frühen Völkerwanderungszeit von Flintbek, Kreis Rendsburg-Eckernförde. Arkæologi i Slesvig/Archäologie in Schleswig 19, 2022, 255–271.
- Nielsen 1997: P. O. Nielsen, De ældste langhuse. Fra toskibede til treskibede langhuse i Norden. Bebyggelseshistorisk tidsskrift 33, 1997, 9–30.

Upubliceret kilde

- Heidemann Lutz 2024: L. Heidemann Lutz, Gamle gårde på nye udstykninger i Rosinfelt Tønder. Kulturlandskabet omkring guldhornene fra Gallehus, Sønderjylland (Museum Sønderjylland).

Rolf Schulze

<rolf.schulze@alsh.landsh.de>

Sønderskovvej 41

DK-6360 Tinglev